

Slovanski teonim *Henillo/Honidlo* in baltski *Goniglis Dziewos*

Nikolai Mikhailov

When comparing the Slavic teonym Henillo/Honidlo (Thietmar, Knauthe), which is presumably of Slavic origin, with the Baltic Goniglis (Strykowski) the author arrived at a conclusion that is somewhat different from the one provided by Leszek Moszyński. Rather than being entirely contrary, it supplements and adds to Moszyński's interpretation.

V zadnjem času se pogosto vračamo k temi »kabinetne mitologije«, to je k delom kronistov in znanstvenikov 16.–18. stol., ki so v svojih razpravah poskušali zgraditi slovanske in baltske panteone, včasih pa tudi mešane balto-slovanske sezname božanstev. Na začetku 20. stol. so bila dela »kabinetne mitologije« zelo močno kritizirana. Največji skeptik je bil tedaj poljski mitolog A. Brückner, ki je v delih kronistov-mitologov res našel veliko napak in nelogičnih trditev. Toda treba je poudariti, da te napake zgodnjih mitologov ne predstavljajo želje fantazirati, nekaj izmisliti in profanirati znanstveno disciplino, ampak so sad nekaterih nesporazumov, slabega obvladanja baltskih in slovanskih jezikov ter poskusov rekonstruirati panteone po starogrškem vzorcu. Dandanes je jasno, da ne gre za namero nekako zmotiti bralca, ampak za prehod od vloge kronista, ki samo fiksira tradicijo, k vlogi znanstvenika, ki poskuša to zapisano tradicijo klasificirati in razložiti. Znanstveni značaj tega namena potrjujejo številne opombe, ki se opirajo na zgodnejše vire.

Težnja po rekonstrukciji t.i. »mešanih« panteonov se opira na dejstvo, da kabinetni mitologi zelo pogosto ne razlikujejo baltskega in slovanskega izročila ter vključujejo v krog slovanske mitologije pruska, litovska in sploh vrsto baltskih božanstev. To je razvidno tudi na jezikovni ravni v nekaterih delih prvih filologov, za katere so baltski jeziki slovanski (gl. o tem dela italijanskega baltista P.U. Dinija, ki se ukvarja z baltsko lingvistično historiografijo). Posledice tega so tudi napačne ljudske etimologije, ki jih pogosto srečamo v razpravah kabinetnih mitologov.

Zdi se, da je zdaj po eni strani naloga sodobnih znanstvenikov izločiti v »kabinetnem« mitološkem gradivu slovanski in baltski del ter po drugi strani poskusiti najti tudi pravilne baltsko-slovanske vzporednice, ki naj bi pričale o določenih reliktih balto-slovanske jezikovne, pa tudi mitološke zveze.

V svojem prispevku predlagamo poskus analize ene balto-slovanske mitološke oglose. Ne bomo vztrajali, da je ta analiza edino pravilna, ali obstaja v njen prid več argumentov.

V svoji Kroniki srednjeveški kronist Thietmarus Merseburgensis (Thietmar Merseburški, Dittmar) omenja božanstvo Henill. Poljski jezikoslovec L. Moszyński domneva, da to ni teonim, ampak napačno interpretirana oblika svn. *henne* ali *hane* »Henne« »eine

hölzerne Figur, die auf der Spitze irgendeines mit dem Gesellschafts- oder Geistleben verbundenen Gegenstandes ausgeschnitzt wird« (Moszyński 1992, 82-85; 1995). Taka razlaga je mogoča, toda poznejši viri nam predlagajo nove možnosti za interpretacijo te besede. V svojem spisui iz l. 1762 protestanski duhovnik Christian Knauthe navaja v seznamu lužiških božanstev na 9. mestu teonim Henillo / Honidlo, citirajoč Thietmarja: »HENILLO f. HONIDLO, honju, ich treibe weg, halte zurück Honidlo korrupte Hennil. War der Sorberwenden in Laufitz, Meiffen, Thüringen, Wache- und Ruhegott, welches über jedes Wirthes Haus, des Nachts, Wache hielt und verschafte, daz die Innwohner ungestört ruhen konnten. Dittmar fagt L. 7. daf feine Figur gewesen ein Stecken, worauf eine Hand, welche einen eisernen Rinken hielt: und berichtet anbey, daz die Sorben den Götzen verehret« (Knauthe 1767 / 1980, podrobnejšo analizo tega fragmenta gl. Mikhailov 1995). Precej očitno je, da je imel Knauthe vsaj dva vira, ki sta omogočila vključitev Honidla v njegov srbolužičanski panteon: Thietmarja in verjetno A. Frenzla. Torej najbolj skeptična hipoteza o izviru Honidla bi bila ta, da je Honidlo izmišljen lik ali napačno interpretirana beseda. Nejasnost Honidla je zvečana z ljudsko etimologijo, ki se na prvi pogled zdi napačna, če pa si ogledamo druge hipoteze, je lahko intuitivno sprejemljiva. Omenimo še, da predstavlja seznam Christiana Knautha ravno mešani panteon, v katerega so vključena tudi baltska božanstva (navajamo vsa v Knauthovi ortografiji): Protimpus, Occopirrus, Schwaixtixius / Zwiczius, Worskaitus / Schweibratus, Antympus, Pilvitus, Pergrubius, Curcho / Gorcho, Puscetus, Auschwitus, Picollus, Barstukai / Marcopetae. Druga božanstva panteona so slovanskega porekla. Sam Knauthe ne loči baltskega in slovanskega elementa. Zanj je vse lužiškorsrbsko. Mogoče je, da spada Honidlo tudi med baltske bogove, če bomo upoštevali tudi druge vire.

V razpravi Poljaka Strykowskega (1582) najdemo litovsko božanstvo *Goniglis Dziewos*, ki je bog gozda in pastirjev, zaščitnik živine in pašnikov (BRMŠ II 2001, 513):

»13. *Goniglis Dziewos*, pasterski bóg leśny, które Grekowie i Rzymianie *Satiros Faunosque* zwali; temu jajca końskie, wołowe, kozłowe i inszego bydła stroje ofiarowali, kiedy ich wałaszyli albo trzebili, a palili one ofiary pastuchowie na jakim wielkim k tenu obranym kamieniu, mówiąc: Jak ten kamień twardy, niemy i nieruszający się, tak też, o *Dziewie musu Goniglis!* wilcy i wszyscy drapieźni zwierze niechaj się nie mogą ruszyć, aby bydłu naszemu, twojej obronie zleconemu, szkodzić nie mogli.«

Na podlagi tega teonima se da rekonstruirati ime litovskega božanstva *Goniglis / Ganiklis / Ganyklis / Goniklis*, cf. lit. *ganyti* `pasti živino`, *ganyklà* `pašnik`, stsl. *gnati* (Beresnevičius 2001, 88-89; Dundulienė 2004, 188-189; etimologijo balt. **gan-* gl. Toporov 1979, 151). Povezavo Honidla z baltskim izročilom potrjujejo tudi podatki Karla Haupta (Haupt 1862, 13, št. 11): »Honidlo oder Hennil (der Wächter, Führer) wurde von lausitzischen Wenden als Schutzgott verehrt. Der Hirt des Ortes ging mit einem Stabe, an dessen oberem Ende eine Hand befestigt war, welche einen eisernen Ring umklammerte, von Haus zu Haus, und rief an jeder Thüre: Wache, Hennil, wache! Dieser Umzug wurde mit Schmausereien gefeiert. Noch jetzt heisst bei den Wenden ein Hirtenstab. Vor Kurzem noch pflegten sie sich gegenseitig zuzurufen: ich werde dir den Honidlo in `s Haus schicken, ohne sagen zu können, was sie damit meinten«. Potem že v opombah piše Haupt: »Der Feldschutzgott ward auch in Litthauen verehrt. Dort hiess er Gonidlo.«

Glavna Hauptova informacija se skoraj nedvomno opira na Thietmarja, A. Frenzla in na že močno spremenjeno folklorno tradicijo, kar je zelo važno za rehabilitacijo »kabinetne mitologije«. To pomeni, da se je v ljudskem lužiškem izročilu še ohranil spo-

min na Hennila / Honidla, kar precej prepričljivo priča, da to božanstvo ni le izmišljotina. Legenda deloma potrjuje tudi zaključke Moszyńskiego (sakralni predmet, v našem primeru – palica z roko na koncu). Po drugi strani pa nismo našli vira za opombo o litovskem Gonidlu. In prav to je glavni problem za sprejetje hipoteze poljskega znanstvenika. Treba je analizirati prehod Hennila v Honidla in nato domnevno povezavo Honidla z litovskim Goniglisom. To je lahko slučajno, vendar tudi ni izključeno, da gre za neki baltoslovanski arhetipski lik, ki se je realiziral tako v poznejši slovanski, kakor tudi v baltski (litovski) tradiciji. Vsekakor je očitna povezava te mitske podobe s funkcijo varstva ljudi, živine in življenjskega prostora.

Literatura

- Beresnevičius, G. 2001, *Trumpas lietuvių ir prūsų kalbos žodynas*, Vilnius.
- BRMŠ II 2001, *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, II tomas, Vilnius.
- Dundulienė, P. 2004, *Senovės lietuvių religijos klausimu* (1969), *Lietuvių mitologija*, 3 tomas, Vilnius: 180–215.
- Haupt, Karl 1862, *Sagenbuch der Lausitz von Karl Haupt*. Erster Teil: *das Geisterreich*, Leipzig.
- Knauth, Chr. 1767/1980, *Derer Oberlausitzer Sorberwenden umständliche Kirchengeschichte*, herausgegeben von R. Olesch, Köln – Wien.
- Mikhailov, N. 1995, *Das „gemischte“ slavisch-baltische Pantheon von Christian Knauth*, „Res Balticae“, 1: 115–139.
- Moszyński, L. 1992, *Die vorkristliche Religion der Slaven im Lichte der slawischen Sprachwissenschaft*, Köln – Weimar – Wien.
- Moszyński, L. 1995, *Thietmars slavische Etymologien*, *Analecta indoeuropaea cracoviensia Ioannis Safarewicz memoriae dicata, edenda curavit W. Smoczyński*, Cracovia: 264–277.
- Toporov, V. 1979, *Prusskij jazyk. Slovar`*, E–H, Moskva.

Il teonimo slavo *Henillo/Honidlo* e il baltico *Goniglis Dziewos*

Nikolai Mikhailov

Lo studioso polacco L. Moszyński suppone che il nome *Henill* menzionato per la prima volta da Thietmar Merseburgensis, non sia il teonimo slavo e, tanto meno quello baltico, perché proviene dal medio basso tedesco *henne* o *hane*, una specie di una figura sacrale di legno che si metteva nella parte superiore di un qualche oggetto sacro. Però nella cronica di Strykowski troviamo la divinità lituana *Goniglis* che ha più o meno le stesse funzioni di *Henill / Honidlo / Gonidlo*. L'ipotesi di Moszyński non può essere respinta completamente, ma l'evidente coincidenza e somiglianza dei nomi è in grado di portare ad altre spiegazioni di questa analogia teonimica balto-slava.